

Bartosz Ziemkiewicz
Joanna Karłowska-Pik

L^AT_EX

dla matematyków

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Bartosz Ziemkiewicz
Joanna Karłowska-Pik

L^AT_EX dla matematyków

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2013

Recenzenci:

Jacek Jakubowski

Piotr Śniady

Redaktor wydawniczy:

Elżbieta Kossarzecka

Na okładce wykorzystano grafikę Piotra Tołoczki *Nieskończoność*, 2011.

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe UMK

Toruń 2013

© Copyright by Bartosz Ziemkiewicz and Joanna Karłowska-Pik

Toruń 2013

ISBN 978-83-231-3142-7

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

tel. +48 56 611 42 95, fax +48 56 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń

tel. +48 56 611 42 38, e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk: Wydawnictwo Naukowe UMK

ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

Spis treści

Wstęp	11
1. L^AT_EX — wprowadzenie	13
Dawne teksty matematyczne	14
Donald Knuth	14
T _E X	14
Leslie Lamport	15
L ^A T _E X	15
Czym jest L ^A T _E X?	15
Schemat działania L ^A T _E X-a	16
Zalety L ^A T _E X-a	17
Potrzebne oprogramowanie	17
Literatura podstawowa	18
Przykład działania	19
2. Podstawy L^AT_EX-a	25
Pierwszy dokument	26
Struktura pliku źródłowego	26
Ważniejsze opcje dokumentów	27
Podstawowe klasy dokumentów	27
Pakiety w L ^A T _E X-u	28
Pakiety umożliwiające pisanie po polsku	28
Polecenia L ^A T _E X-a	29
Podstawowe formatowanie tekstu	30
Wyróżnianie fragmentów tekstu	33
Centrowanie	34
Komentarze i znaki specjalne	35
Zmiana wielkości czcionek	35
Kolory w L ^A T _E X-u	36

Odstępy poziome	38
Odstępy pionowe	39
Odstępy międzywierszowe	39
Plik przykładowy	41
3. Matematyka w L^AT_EX-u	47
Tryb matematyczny w L ^A T _E X-u	48
Znaki działań arytmetycznych	49
Symbole relacji i działań	50
Indeksy górne i dolne	51
Ułamki	52
Pierwiastki	53
Standardowe funkcje matematyczne	54
Odstępy w trybie matematycznym	56
Sumy, iloczyny i całki	57
Strzałki	59
Granice	60
Alfabet grecki	60
Nawiasy i inne ograniczniki	61
Inne przydatne symbole	63
$\mathcal{A}\mathcal{M}\mathcal{S}\mathcal{L}\mathcal{A}\mathcal{T}\mathcal{E}\mathcal{X}$	64
Standardowe czcionki matematyczne	65
Macierze	67
Otoczenie <code>cases</code>	68
Pakiet <code>Xy-pic</code>	69
Strzałki	71
Etykiety	72
Style strzałek	73
Zmiana kształtu strzałek	74
Plik przykładowy	75
4. Zaawansowane otoczenia matematyczne	81
Uwaga wstępna	82
Otoczenie <code>equation</code>	82
Przenoszenie wzorów wielowierszowych	83
Otoczenie <code>multline</code>	84
Otoczenie <code>split</code>	86
Otoczenie <code>gather</code>	87
Otoczenie <code>align</code>	88

Otoczenia <code>equation*</code> , <code>multline*</code> , <code>gather*</code> i <code>align*</code>	89
Twierdzenia, lematy, definicje itp.	90
Twierdzenia, definicje, . . . — zmiana stylu	94
Otoczenie <code>proof</code>	95
Dlaczego nie wstawiać odwołań ręcznie?	96
Tworzenie odwołań do wzorów	96
Tworzenie odsyłaczy do twierdzeń	98
Plik przykładowy	100
5. Tabele i listy	109
Otoczenie <code>tabular</code>	110
Ustawianie szerokości kolumn	112
Wiele kopii tak samo sformatowanej kolumny	113
Łączenie kolumn	113
Łączenie wierszy	114
Wyrównywanie zawartości kolumn liczbowych	115
Dzielenie komórki „po przekątnej”	116
Otoczenie <code>table</code>	117
Inne pakiety	120
Wyliczenia (listy numerowane)	120
Wyszczególnienia (listy punktowane)	121
Zagnieżdżanie otoczeń	122
Pakiet <code>enumerate</code>	124
Plik przykładowy	127
6. Grafika w $\LaTeX$-u	135
Tworzenie plików pdf w $\LaTeX$ -u	136
Grafika w $\LaTeX$ -u — wprowadzenie	139
Grafika rastrowa i wektorowa	140
Pakiet <code>graphicx</code>	140
Zmiana rozmiarów rysunku	142
Obroty	144
Otoczenie <code>figure</code>	146
Dodatkowe informacje	147
PSTricks	148
Otoczenie <code>pspicture</code>	148
Układ współrzędnych	151
Linie i punkty	154
Podstawowe parametry linii	154

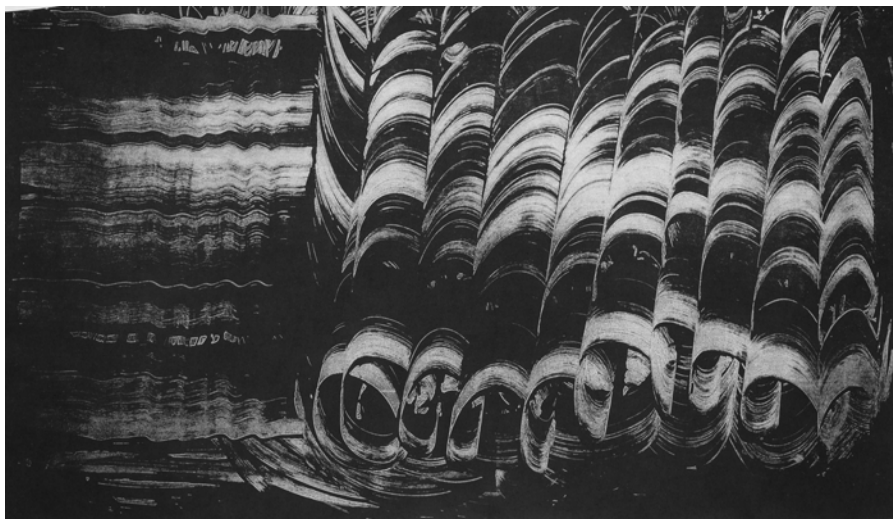
Figury geometryczne	158
Podstawowe parametry figur	159
Wielokąty	161
Koła	162
Łuki	163
Wycinki koła	165
Elipsy	165
Krzywe	166
Umieszczanie tekstu na rysunkach	168
Wycinanie	172
Uwagi	175
Plik przykładowy	177
7. Praca dyplomowa w L^AT_EX-u	185
Wstęp	186
Wybór klasy dokumentu	186
Strona tytułowa	187
Logiczny podział dokumentu	193
Rozdziały	194
Inne jednostki podziału	197
Spis treści	199
Bibliografia	202
Cytowania	206
Tworzenie indeksu (skorowidzu)	207
Tworzenie wpisów	208
MakeIndex a język polski	209
Podział dokumentu na kilka plików	210
Projekty	212
Marginesy i inne ustawienia strony	215
Styl strony	219
Pakiet fancyhdr	220
Przypisy	223
Pakiet indentfirst i polecenie <code>\frenchspacing</code>	224
Definiowanie własnych poleceń	224
Definiowanie własnych otoczeń	227
Dlaczego warto definiować własne polecenia	227
Zmiana istniejących poleceń i otoczeń	229
Zmiana predefiniowanych napisów	229
Liczniki	230

Numeracja wzorów	233
Numeracja definicji, twierdzeń itp.	235
Tworzenie połączeń hipertekstowych	237
8. Prezentacje w L^AT_EX-u	241
BEAMER — wprowadzenie	242
Pierwsza prezentacja	242
Struktura pliku źródłowego	244
BEAMER — preambuła	244
Otoczenie <code>frame</code>	245
Motywy	246
Bloki	249
Wyróżnienia	251
Warstwy	251
Efekty przejścia	256
Logiczny podział prezentacji	256
Drukowanie prezentacji	257
Plik przykładowy	259
A. Instalacja oprogramowania	271
Wymagania systemowe	272
MiKTeX	272
Pobieranie MiKTeX-a	272
Instalacja MiKTeX-a	278
Instalacja przeglądarki plików pdf i ps	283
Instalacja edytora LEd	289
Konfiguracja edytora LEd	293
B. Błędy i ostrzeżenia	297
Komunikaty o błędach i ostrzeżeniach	298
Najczęściej występujące błędy	299
Najczęściej występujące ostrzeżenia	301
Bibliografia	303
Indeks	305

Rozdział 1

L^AT_EX — wprowadzenie

Piotr Tołoczko, *Potok*, 2010

Dawne teksty matematyczne

104

and

$$\int_0^t (H_s - H_s)^2 d\langle Y, Y \rangle_s = \int_0^t (H_s - H_s)^2 X_s^2 d\langle M, M \rangle_s$$

We shall check that $H_s^{\epsilon, \epsilon}$ which belongs to $\mathcal{H}$ is such that

$$E \left[\int_0^t (H_s^{\epsilon, \epsilon} X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s H_s)^2 d\langle M, M \rangle_s \right] \rightarrow 0.$$

Using the inequality:

$$(H_s^{\epsilon, \epsilon} - H_s X_s^{\epsilon, \epsilon})^2 \leq 2(H_s^{\epsilon, \epsilon})^2 (X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s)^2 + 2(X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s)^2 (X_s^{\epsilon, \epsilon})^2$$

we obtain:

$$E \left[\int_0^t (H_s^{\epsilon, \epsilon} X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s H_s)^2 d\langle M, M \rangle_s \right] \leq 2E \left[\int_0^t (H_s^{\epsilon, \epsilon})^2 (X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s)^2 d\langle M, M \rangle_s \right] + 2E \left[\int_0^t (X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s)^2 X_s^2 d\langle M, M \rangle_s \right]$$

The wished convergence follows immediately from definitions and from:

$$E \left[\int_0^t (H_s^{\epsilon, \epsilon})^2 (X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s)^2 d\langle M, M \rangle_s \right] \leq \sum_{n \leq t/\epsilon} (H_n^{\epsilon, \epsilon})^2 E \left[\int_{n\epsilon}^{(n+1)\epsilon} (X_s^{\epsilon, \epsilon} - X_s)^2 d\langle M, M \rangle_s \right]$$

which tends to zero

Let $\mathcal{H} \in \mathcal{M}^c$. Then we have:

$$\left\langle \int_0^t H_s dY, N \right\rangle = \int_0^t H_s d\langle Y, N \rangle_s = \int_0^t H_s X_s d\langle M, M \rangle_s$$

and on the other hand

$$\left\langle \int_0^t H_s X_s dM, N \right\rangle = \int_0^t H_s X_s d\langle M, M \rangle_s$$

105

We obtain the result from the uniqueness of the stochastic integral in theorem (3-4). ■

(3-7) LEMMA. Let $M, N \in \mathcal{M}^c$. There exists a process $H \in \mathcal{H}(N)$ such that

$$M_t = \int_0^t H_s dN_s + L_t,$$

where L is strongly orthogonal to N .

Moreover, there holds the equality

$$\langle M, N \rangle_t = \int_0^t H_s d\langle M, N \rangle_s + \langle L, L \rangle_t.$$

Proof. Let us consider the space $\mathcal{I}(M)$ defined by the following:

$$\mathcal{I}(M) = \{ \int_0^t X_s dM_s : \text{there exists } X \in \mathcal{H}(M) \text{ such that } Y = \int_0^t X_s dM_s \}$$

$\mathcal{I}(M)$ is a closed subspace of the Hilbert space $\mathcal{M}^c$, as the mapping

$$X \mapsto \int_0^t X_s dM_s$$

is an isometry from $\mathcal{H}(M)$ onto $\mathcal{I}(M)$. We can consider a projection of N on this subspace:

$$N = \int_0^t H_s dM_s + L$$

where $\int_0^t H_s dM_s \in \mathcal{I}(M)$ and $L \in \mathcal{M}^c$ is weakly orthogonal to $\mathcal{I}(M)$.

To obtain the strong orthogonality it is sufficient to show that

/J. Mémin: *Lectures on Stochastic Integrals*. Prepared by Maria Raczyńska. Preprint. Toruń, 1978–79/

Donald Knuth

- urodzony w 1938 roku amerykański matematyk i informatyk, emerytowany profesor katedry informatyki Uniwersytetu Stanforda,
- autor *Sztuki programowania* — fundamentalnej monografii dotyczącej analizy algorytmów, pierwszy tom ukazał się w 1968 r., aktualnie autor pracuje nad tomem czwartym,
- twórca systemu składu komputerowego T_EX i języka opisu czcionek METAFONT.

- T_EX (wymawia się jako *tech*) jest to komputerowy system profesjonalnego składu drukarskiego, szczególnie często używany przy składaniu tekstów naukowych (np. matematycznych),

- Donald Knuth rozpoczął nad nim pracę w 1977 roku, planował ukończyć go w pół roku, ostatecznie pracę zakończył w 1989 r.,
- w 1989 r. powstał $\text{T}_{\text{E}}\text{X}$ wersja 3.0, od tej pory program nie jest rozwijany, poprawiane są tylko odnalezione błędy,
- aktualna wersja to 3.1415926,
- za znalezienie błędu w programie Donald Knuth wypłaca nagrodę, początkowo wynosiła ona 2,56 \$, a następnie była co roku podwana, obecnie jej wysokość została zamrożona i wynosi 327,68 \$.

Leslie Lamport

- urodzony w 1941 roku amerykański matematyk i informatyk,
- twórca systemu opracowywania dokumentów $\text{L}_{\text{A}}\text{T}_{\text{E}}\text{X}$.

$\text{L}_{\text{A}}\text{T}_{\text{E}}\text{X}$

- $\text{L}_{\text{A}}\text{T}_{\text{E}}\text{X}$ (wymawia się jako *latech*) jest to zestaw makropoleceń stanowiących nadbudowę nad systemem składu $\text{T}_{\text{E}}\text{X}$, automatyzujących wiele czynności związanych z procesem poprawnego składania tekstu,
- pierwsza powszechnie używana wersja, nosząca numer 2.09, pojawiła się w 1985 r. (jej twórcą był Leslie Lamport),
- w 1994 r. pojawiła się aktualnie używana wersja $\text{L}_{\text{A}}\text{T}_{\text{E}}\text{X} 2_{\epsilon}$ (pracował nad nią zespół programistów pod kierownictwem Franka Mittelbacha),
- aktualnie trwają prace nad kolejną wersją programu — $\text{L}_{\text{A}}\text{T}_{\text{E}}\text{X} 3$.

Czym jest $\text{L}_{\text{A}}\text{T}_{\text{E}}\text{X}$?

- To **nie** jest edytor tekstu.
- To **nie** jest program typu WYSIWYG (*What You See Is What You Get*).